

Смирнова Ірина Валентинівна — старший науковий співробітник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України,

Чувирін Дмитро Едуардович — старший науковий співробітник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України.

Профілактика незаконного наркоспоживання за допомогою мережі Інтернет в умовах трансформативності наркобізнесу

У статті розглянуто деякі питання профілактики незаконного наркоспоживання за допомогою мережі Інтернет в умовах змінного характеру пропозиції з боку наркобізнесу.

Ключові слова: незаконний наркообіг, наркобізнес, наркоспоживач, профілактика наркоманії.

В умовах трансформативності пропозиції з боку незаконного наркообігу пропонуються нові та безпечні за способом споживання неін'єкційні наркотичні засоби, не зважаючи на їх законодавчу заборону в Україні. В обігу з'являються суміші для паління небезпечних наркоспосібів — “Спейс”, “Бомбей”, “Боб Марлей”, “афганка”. Подібні речовини фасують у привабливо оформлені пакети, щоб привернути увагу неповнолітніх і молоді, та донедавна відкрито продавали в Україні, а сьогодні широко рекламують в Інтернет. Відомо, що 70 % з кола дегустаторів таких сумішей дуже швидко стають залежними від них.

У містах Донецьку та Одесі стояли автомати, через які донедавна відкрито продавалися суміші для паління під назвами “Ейнштейн”, “Раджа”, “Елвіс”, в яких міститься JWH-018 — психоактивна речовина, яка за впливом на мозок людини багаторазово перевищує дію алкалоїду каннабісу (марихуани) та середня ціна за один грам котрих складає

160 грн [1]. Україна пізніше за інші країни ввела заборону на вільний обіг сумішей для паління згідно з Постановою Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів” від 31 травня 2010 р. № 373. Відповідно до зазначеної Постанови JWH-018 – (нафталін-1-іл)(1-пентил-1Н-індол-3-іл) метанон – разом з іншими аналогічними речовинами, які входять до складу сумішей, та рослинами: Шавлія вішунів, лист рослини виду *Salvia divinorum*, Гавайська троянда, Блакитний лотос, квіти та листя рослини виду *Nymphaea caerulea*, віднесено до Списку № 2 таблиці I Особливо небезпечних психотропних речовин, обіг яких заборонено, Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [2].

Вже стало традиційним, коли речовина переходить з легального статусу до забороненого, швидко налагоджується її незаконний обіг. Так відбулося і з сумішами для паління. За даними Служби безпеки України, у вересні 2010 року психотропна речовина JWH-250 постачалася злочинним угрупованням контрабандно з Китаю в Україну в поштових відправленнях. За своєю дією JWH-250 є стимулятором і справляє потужний вплив на психіку людини, подібний до тетрагідроканнабінолу [3].

З огляду на трансформативність пропозиції на незаконному наркотичному ринку, профілактика незаконного наркообігу має бути, так би мовити еластичною, постійно удосконалюватися, а зниження попиту повинно розглядатися як один з пріоритетних напрямів у системі протидії незаконній наркодіяльності. Можна зазначити, що характер профілактичного впливу повинен бути випереджувальним. Профілактику необхідно спрямовувати на появу нових видів наркотиків у незаконному наркообігу, нові способи їх споживання, на запобігання цікавості до нових препаратів і т. ін. Наркобізнес використовує агресивну, законспіровану під “доброзичливого товариша” пропозицію і моду на незаконне наркоспоживання, що є одним зі способів пропонування заборонених наркозасобів. Для неповнолітніх і молоді, які по суті перебувають сам на сам з наркотичною оманною, для їх необізнаних батьків і недосвідчених педагогів виявляється нелегким завданням розпізнати небезпеку від наступу наркобізнесу.

З цього приводу заслуговує на увагу американський експеримент, який стосується поінформованості щодо безпеки немедичного наркоспоживання. За часів Президента США Р. Рейгана проводилася великомасштабна кампанія проти наркотиків, що знайшло свою реалізацію у характері протинаркотичної реклами на ТВ, яка демонструвала шкідливий вплив наркотичних засобів. Під час кампанії багато громадських організацій проводили акції з інформування щодо наркозасобів. Показово, що рекламні компанії допомагали антинаркотичним заходам безкоштовно, канали національного телебачення США надавали також безкоштовно час для тематичних трансляцій. Багато хто з відомих особистостей намагався розповідати

про небезпеку нелегальних наркозасобів. До початку кампанії кількість наркоспоживачів у країні була дуже високою: серед 16-річних, з яких хоча раз у житті споживали нелегальні наркозасоби, кількість наближалася до 50 %.

Результатом кампанії стало вироблення загального більш негативного ставлення до наркотичних засобів. Науково було доведено, що вироблене в ході антинаркотичної кампанії негативне відношення до наркоспоживання викликає зменшення кількості осіб, які пробують наркотики [4].

На сьогодні існуючі заходи профілактики запізнюються, що відмічають спеціалісти у галузі психіатрії і наркології І. В. Лінський та М. Ю. Ігнатов [5 ; 6], тому що здебільшого вони включаються після того, як наркоспоживач вже встиг відчути на собі ейфорійний вплив наркозасобу, але фізична залежність ще не сформована, у зв'язку з чим ефективність профілактичної роботи з такою категорією осіб виявляється рівним нулю [7].

Латентність незаконних операцій з наркозасобами в Інтернет і підвищена суспільна небезпека саме збуту наркотиків, на чому наголошували фахівці [8, с. 773] й що відбувається нині через Мережу, додають наркобізнесу латентності й трансформативності, оскільки виключають контактний збут наркозасобу за схемою: збувальник → наркоспоживач без фізичного спілкування двох основних суб'єктів наркотичного ринку.

Зростання активності щодо наркотичної пропозиції в Інтернет відмічають експерти Міжнародної організації кримінальної поліції, Федеральної служби Росії по контролю за обігом наркотиків [9 ; 10].

Кількість користувачів Мережі постійно зростає, особливою чого є превалювання молодих людей, які вчать (старшокласники, учні технікумів, студенти вищих закладів освіти) та відрізняються бажанням пізнати нове і перебувають у постійному пошуку “незвіданого”. Така молодь має певний рівень матеріального забезпечення, тому що послуги провайдерів Інтернет коштують досить дорого. Користувачі Інтернет з молодіжного середовища часто є лідерами у мікросоціумі, сповідуючи релігію споживання наркозасобів, наслідувану з Мережі, суттєво впливаючи на однолітків.

З огляду на зазначене, постало завдання дослідити, як сучасне суспільство, громадські об'єднання і органи державної влади і управління, засоби масової інформації, яким відведена не остання роль у подоланні наркотизації населення, може протистояти постійній пропаганді вбивчої моди на наркоспоживання, яким чином триває профілактика наркоманії у найближчих сусідів України Росії та Білорусі.

З метою визначення ефективності державної політики протидії розповсюдженню наркоманії, було обрано за основу дослідження Інтернет-ресурсів як найбільш поширеного засобу впливу на свідомість громадян, насамперед, молодіжно-підліткової аудиторії.

Аналіз російського сегменту Інтернет, кількість якого налічує понад 40 сайтів антинаркотичного спрямування, наприклад, “Нет наркотикам”,

“Без наркотиков!”, “Русский народный сервер против наркотиков”, “Скажи наркотикам нет!”, “Нет алкоголизму и наркомании”, “Россия без наркотиков”, “Антинаркотический фронт”, сайт Центра по борьбе с наркоманией и наркозависимостью, “Крепкая башня”, психологической службы “Доверие”, Центра Духовного служения “Луч надежды”, Центра реабилитации наркозависимых “Спасательный круг”, Медико-реабилитационного центра “Рекавери”, “Я выбираю жизнь!” і т. ін., дало підстави виділити найбільш показові та ефективні, на наш погляд, для антинаркотичного виховання і профілактики наркоманії, серед яких нижченаведені сайти та короткий аналіз їх змісту.

Інформаційно-публіцистичний ресурс “Нет наркотикам” <http://www.parkotiki.ru/> створено за підтримки Російської Федеральної агенції по друку і масовим комунікаціям. На ньому розповідається про те, що вдається дізнатися про наркоманію, про цю всеосяжну соціальну проблему, про жакливі вибір, який роблять зовсім ще молоді люди, – про вживання наркотиків.

Серед основних напрямів діяльності сайту вивчення і донесення до читачів механізмів розвитку хворобливої пристрасті до наркоспоживання; аналіз спеціальної літератури за допомогою багатьох словникових джерел і передача цих знань для неповнолітніх і молоді; основи психологічних знань про походження залежності від психоактивних речовин; проведення тривалих діалогів з наркоманами і тими з них, хто намагався здобути волю від наркотиків; одночасне спілкування з тією категорією наркоспоживачів, які не визнавали себе за хворих; спілкування з правоохоронцями, цивільними особами, які сповідують різне ставлення до наркоманів – від розстрілу наркоспоживачів до вільного вибору особи щодо споживання наркотиків.

У хитросплетінні величезного океану складних наркопроблем автори порталу намагаються донести основні істини щодо принципових моментів виникнення потягу до наркотиків і розвитку хворобливої залежності, а саме: наркозасоби ніколи не дають стовідсоткових очікуваних результатів для споживачів; будь-яка складна ситуація з наркотиками для особистості не є нездоланною; понад усе важливо переконати наркомана залишитися живим; озброюють знаннями проти хитрого і хижого ворога, прикритого солодкими обіцянками “кайфу”.

Інтернет-портал “Росія без наркотиків” <http://www.rwd.ru/> підтримується чотирма великими громадськими організаціями, серед яких – Загальноросійська спілка громадських об’єднань (ЗРСГО) “Росія без наркотиків”. Спираючись на успішний десятирічний досвід роботи організацій засновників, утілено в життя новітній метод профілактики і реабілітації наркоманії за програмою реабілітації академіка Російської академії економічних наук В. І. Іванова, який визнано в 111 країнах світу, у тому числі – на території Москви і області, деяких регіонів Росії та в країнах СНД і Балтії.

Портал “Росія без наркотиків” проводить профілактичну роботу, виходячи з того, що для майбутнього країни життєво важливим є здійснення загальної антинаркотичної просвіти населення. Для України даній напрям профілактичної діяльності є дуже актуальним. За даними Українського медичного та моніторингового центру з алкоголю та наркотиків МОЗ України [11, с. 20], протягом останніх 10 років в країні пробувалася низка пілотних навчальних шкільних програм з алкоголю та наркотиків. Станом на кінець 2008 року, за даними МОН України [12], початкова освіта з алкоголю та наркотиків (обсягом 1–3 академічні години на рік) передбачена в навчальних програмах 5 – 9 класів загальноосвітніх закладів України.

Протягом 2007 – початку 2010 року фахівцями системи МОЗ, МОН, Міжнародної організації праці, ЮНІСЕФ, Центральним комітетом профспілки працівників освіти і науки України, Всеукраїнською наркологічною асоціацією, Громадською радою освітян і науковців, Університету менеджменту освіти розроблена Комплексна програма з профілактики наркотичних та алкогольних проблем, зорієнтована на учнів 1–12 класів, їх батьків та персонал загальноосвітніх закладів I–III ступенів акредитації. Програма базується на навчанні здорового способу життя з метою профілактики вживання психоактивних речовин на засадах розвитку життєвих навичок.

За інформацією неурядової організації – Асоціації АРМАДА¹ в Україні поступово зростає кількість профілактичних протиалкогольних та протинаркотичних програм на робочих місцях. Але дані про кількість таких програм на сьогодні відсутні.

Повертаючись до досвіду Російської Федерації у профілактиці наркоманії, треба зазначити, що Інтернет-портал “Росія без наркотиків” транслює єдину антинаркотичну радіопрограму, яка діє постійно, “Світ без наркотиків” на радіостанції “Маяк”. Основна мета радіопрограми – це доведення до широкого загалу слухачів, що проблема, пов’язана з наркотиками, існує в тих сферах, де спостерігається або брак інформації, або наявні помилкові відомості. Засоби масової інформації та “авторитети” на вулицях нав’язують неповнолітнім моду на вживання наркотичних засобів і підлітки починають вірити в те, що: наркотики вживають “круті хлопці”, що куріння анаші – це нешкідливо і до легких наркотиків не звикають, що, на нюхавшись клею, вони зможуть спілкуватися між собою за допомогою телепатичного зв’язку, що наркотики їх зроблять сміливими, геніальними, сильними, що “все в житті треба спробувати”, що звикнути до наркотику може хто завгодно, тільки не вони, і, спробувавши один раз, нічого поганого не відбудеться. Так відбувається міфологізація наркоспоживання. Особи, зацікавлені в нелегальному розповсюдженні наркотиків, подають інформа-

¹ АРМАДА – ARMADA: Association of Resource Managers Against Drug Abuse. Проект ІЛО – UNDCP в Україні (1994–1997 роки) „Мобілізуючи підприємства і працівників на профілактику зловживання психоактивними речовинами в країнах Центральної та Східної Європи”.

цію так, щоб психологія підлітка сприймала її, виявляючи цікавість до наркотичної отрути, не знаючи реальної дії і наслідків злочинних експериментів.

Рецепт профілактики наркоспоживання, і звідси, наркобізнесу, полягає у захисті неповнолітнього від цієї біди, тому часто буває достатнім однієї правдивої довірливої розмови, коли батьки заздалегідь підготували дитину. Сім'я первинно несе відповідальність за наркотичні проби і початок наркоспоживання, тому що відчувають недолік знань і непоінформовані про справжні наслідки проблеми. Включаються психологічні чинники неприйняття проблеми на кшталт “моя дитина не така”, “він просто втомлюється в школі”, “у неї просто перехідний вік” і т. ін.

В якості протидії наркобізнесу ЗРСГО “Росія без наркотиків” організувала прямий зв'язок, скористувавшись яким будь-хто охочий, в режимі “он-лайн”, абсолютно анонімно, може повідомити про місця розповсюдження наркотиків. Ця інформація фіксується і передається в місцеве УВС, а далі силові структури займаються перевіркою і ліквідацією осередків збуту та розповсюдження наркотиків.

Таким чином на цьому та інших російських протинаркотичних сайтах пропонується створення інформаційного щита захисту і просвіти від проникнення небезпечного впливу незаконного наркообігу.

Республіка Білорусь також зазнає шкідливого впливу міжнародного і внутрідержавного наркобізнесу, але питання профілактики немедичного наркоспоживання і навчання здоровому способу життя перебувають на стадії становлення. Пошук в білоруському сегменті Інтернет дозволив відшукати єдиний сайт антинаркотичного спрямування <http://www.narkotiki.by/> “Всё о наркомании и помощи наркозависимым в Беларуси”, зміст інформативного спрямування якого зводиться до констатації наступного, — намагаючись допомогти своєму близькому вибратися з наркозалежності, людина виявляється наодинці зі своєю трагедією. Вона не знає, як діяти, до кого звернутися. Виникає згубне відчуття фрустрації.

Тому у своїй роботі Республіканське громадське об'єднання “Матері проти наркотиків” завжди приділяло велику увагу інформуванню студентів і школярів, вчителів і батьків про наявну в країні допомогу наркозалежним та їх близьким.

Роботу сайту спрямовано скоріше на вторинну і третинну профілактику вже сформованої наркозалежності, що є дуже важливим питанням у реабілітації ресоціалізації наркоманів.

Пошук сайтів антинаркотичної спрямованості, які створені для первинної, вторинної і третинної профілактики наркозалежності, дозволив відшукати також сайт антинаркотичного спрямування Ізраїльського м. Аш-дод <http://www.antidrugs-ashdod.net/>, завданням якого є профілактика наркозалежності і насильства серед нових репатріантів, які приїхали до Ізраїлю

з колишнього Радянського Союзу. Сайт створено за підтримки та безпосередньої участі Управління по боротьбі з наркоманією і насильством м. Ашдод.

Попередні версії сайту здійснювалися підлітками міста для того, щоб інформація про загрози наркобізнесу і наркоманії сприймалася однолітками легше і дохідливо. Система профілактики, представлена на сайті, побудована з урахуванням ювенальної психології. Ідея сайту полягає в тому, що необхідно навчатися для того, щоб знати проблему наркотиків “в обличчя”, різні види наркотичних засобів і про їх згубний вплив на особистість у разі зловживання, наочно, у комп’ютерних класах оформляти зібраний матеріал та опановувати нові знання про небезпеку наркобізнесу і шляхи уникнення наркотичної залежності. Основним методом профілактики є навчання підтримання здорового способу життя без наркотиків.

Аналізуючи наркотичну ситуацію в Україні, нам представлялося, що питання профілактики наркозалежності в Інтернет мають посісти своє достойне місце, якщо у нас в країні щороку готується величезна кількість психіатрів, психологів, наркологів і педагогів. На практиці виявилося протилежне.

За змістом всього чотирьох віднайдених сайтів профілактика є прихованою в інформації щодо проблем Віл-інфекції і СНІДу; зниження шкоди від немедицинського вживання наркотиків для осіб з уже сформованою наркозалежністю. Звідси питання первинної профілактики наркоманії і наркобізнесу в Україні, яка потерпає від проявів організованих злочинних угруповань, виявилися поза зоною практичних інтересів профільних міністерств і відомств. Український антинаркотичний сегмент майже не розвинений, тому для неповнолітніх і молоді актуалізованими в Інтернет будуть сторінки е-аптек і магазинів, що активно пропонують придбати заборонені наркозасоби.

Сайт <http://www.insight.org.ua/> пропонує матеріали, присвячені проблемам Віл-інфекції і СНІДу, наркоманії і сексуального здоров’я. В окрему групу поміщені матеріали по зниженню шкоди від немедицинського вживання наркотиків для вже системних наркоманів.

Одеський добродійний Фонд “Шлях додому” <http://wayhome.org.ua/> заснований в 1996 році (офіційно зареєстрований в 1998 році). Мета створення Фонду — надати комплексну медико-психологічну реабілітацію і соціальну адаптацію дорослим бездомним, дітям вулиці і споживачам наркотиків, але не передбачає надання профілактичної допомоги ще здоровим людям.

На сьогодні організація проводить діяльність за трьома напрямками: профілактики ВІЛ/СНІД і наркоманії; стратегії зниження шкоди від ін'єкційного наркоспоживання, профілактики дитячої безпритульності і реабілітації дітей вулиці, а також щодо надання соціальних і медичних послуг і реабілітації дорослих безпритульних.

Всеукраїнська благодійна організація “Всеукраїнська асоціація зменшення шкоди” <http://uhra.org.ua/> є неприбутковою, благодійною організацією, яка почала свою діяльність у жовтні 2002 року. Головною метою Асоціації є підтримка установ та організацій, що працюють у сфері стратегії зменшення шкоди, розробка та впровадження нових підходів і профілактики ВІЛ-інфекції, СНІД-асоційованих захворювань та ризикованих форм поведінки серед населення України, поширення та вдосконалення найкращих методів попередження ВІЛ/СНІД в Україні, дотримуючись принципів, визначених у міжнародних конвенціях із прав людини та в інших угодах.

Ідея сайту полягає в тім, що важливо знати не тільки цифри статистики або позицію офіційних осіб, дуже важливо почути голос людини, що знає проблему зсередини. А також голос людини, яка не знає нічого про це, і думку фахівця, який знає дуже багато з цього приводу. Тільки такий підхід здатний утворити об'єктивну картину того, як розвивається наркоситуація в Україні.

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що у справі стримування наркобізнесу і наркоманій за допомогою україномовного сегменту мережі Інтернет, дуже багато прогалин. Адже Інтернет – це потужний інструмент для впливу на свідомість підліткової і молодіжної аудиторії. Якщо не використовувати його для пропагування здорового способу життя, вільного від наркотиків, спрямованого на переконання молоді на рішучу відмову від першої спроби – раз і назавжди, то цю нішу швидко заповнить наркобізнес.

Можна спрогнозувати появу цілої армії “дегустаторів” – бранців наркобізнесу, яким держава, батьки, школа вчасно не змогли “вттовкмачити”, що наркотик – це смерть (і не завжди повільна і безболісна), що вживання наркотиків – це не модно і “не круто”.

А поодинокі спроби не байдужих до проблем наркоманії людей повернути до них увагу суспільства і держави будуть “голосами волаючих у пустелі”, які губляться в безмежжі Інтернету.

Список використаних джерел

1. В Донецьке установили автомати по продажі наркотиків [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://novosti.dn.ua/details/117689/>.
2. Про внесення змін до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 трав. 2010 р. № 373. — Офіц. вид. // Офіц. вісник України. — 2010. — № 40. — Ст. 1318. — 7 черв.

3. СБУ: злоумышленники доставляли наркотики в Украину из Китая по почте [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakyiv.com.ua/kms_news+stat+cat_id-7+page-1+nums-70252.html.
4. Как организовать эффективную работу против наркотиков. — [Електронний ресурс] // Информ.-публицист. ресурс “Нет наркотикам”. — 2010. — 18 ноября : Материал предоставлен рос. представительством организации “Города Европы против наркотиков”. — Режим доступу : www.esad.ru.
5. Лінський І. В. Наркопатологія як “дзеркало” психічного здоров’я і громадського благополуччя українського суспільства / І. В. Лінський, М. Ю. Ігнатів // Міжнар. психіатр., психотерапевт. та психоаналіт. журнал. — 2007. — № 1. — С. 76–84.
6. Лінський І. В. Розробка системи комплексного епідеміологічного моніторингу залежності від психоактивних речовин в Україні (шифр АМН. 4.01) / І. В. Лінський, О. І. Мінко : Фрагмент НДР. — Х. : Вид. авт., 2003. — 27 с.
7. Ивкин И. М. Поиск новых путей предупреждения наркомании [Електронний ресурс] / И. М. Ивкин, В. Г. Громов. — Режим доступу : [http://sartraccs.ru/i.php?oper=read_file&filename=Pub/ivk-grom\(31-01-06\).htm](http://sartraccs.ru/i.php?oper=read_file&filename=Pub/ivk-grom(31-01-06).htm).
8. Криминология : [Учебник для вузов] / Под общ. ред. д. юрид. наук, проф. А. И. Долговой. — [3-е изд., перераб. и доп.] — М. : НОРМА, 2007. — 912 с.
9. Гуров А. И. Современные технологии в наркобизнесе / А. И. Гуров, Т. М. Виноградская, Б. Ф. Калачёв [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.narkotiki.ru/mir_5553.html.
10. Российские наркопроторовцы активно используют Интернет для своей деятельности [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.securitylab.ru/news/290134.php>.
11. Огляд наркотичної ситуації в Україні за 2007–2009 роки. — К. : Український медичний та моніторинговий центр з алкоголю та наркотиків МОЗ України, 2010. — 26 с.
12. Огляд наркотичної ситуації в Україні за 2007–2009 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua>. — К. : Український медичний та моніторинговий центр з алкоголю та наркотиків МОЗ України, 2010. — С. 20

В статье рассмотрены некоторые вопросы профилактики незаконного наркопотребления с помощью Интернет в условиях сменного характера предложения со стороны наркобизнеса.

The article deals with the examination of some questions concerning the prophylaxis of the illegal narcoconsumption by the Internet in the conditions of the removable character of suggestion from the side of the narcobusiness.

Стаття надійшла до редакції журналу 26 листопада 2010 року.